

Квартальне опитування підприємств

№ 4 (26)
Грудень 2008

- **Агрегований показник перспектив промисловості** зменшився з **-0,05** у серпні до **-0,27** у листопаді.
- Значення **Індексу ділових очікувань** значно зменшилось і становить у цьому кварталі **-0,54**.
- Вага несприятливого регуляторного клімату в якості перешкоди зростанню виробництва зменшилась.
- За оцінками респондентів, зменшується і пропозиція кредитів, і попит на них.
- Менеджери прогнозують зменшення обсягів виробництва протягом наступних трьох місяців.
- Респонденти прогнозують зниження попиту на продукцію у наступному кварталі і погіршують виробничі плани.
- Нестабільна політична ситуація стала одним з лідерів рейтингу перешкод зростанню виробництва, поряд з низьким попитом і податковим тиском.
- Ціни на сировину та ціни реалізації зросли, але очікується уповільнення зростання в I-му кварталі 2009.

Панель з 300 підприємств обробної промисловості використовується для моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств.

У цьому числі представлені результати опитування 27 жовтня – 18 листопада 2008 року

Показник: Q3'08 до Q2'08

Очікування: Q4' 08 до Q3'08

Діловий клімат: оцінка листопад 08, очікування на 6 місяців

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ

Агрегований показник перспектив промисловості

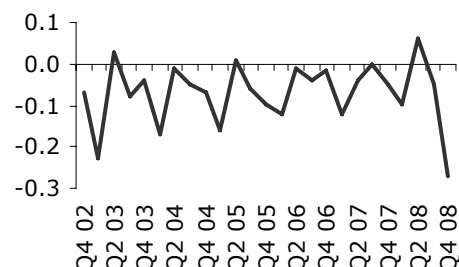
Значення агрегованого показника перспектив промисловості зменшилось з $-0,05$ на III-му кварталі 2008р. до $-0,27$ – на IV-й, що є найнижчим значенням показника з 2003 року. Як і минулого кварталу, зниження показника відбулось переважно за рахунок погіршення виробничих планів підприємств на наступні 3 місяці (див. Виробничі показники). Однак, при цьому досить суттєво знизилась й значення інших складових агрегованого показника. Погіршилась оцінка наявного портфеля замовлень: з $-0,64$ для III-го до $-0,72$ – для IV-го кварталу. Щодо третього компоненту агрегованого показника - запасів готової продукції – після його покращення у минулому кварталі, він знову знизився до рівня кінці 2007-го року і становить $-0,29$.

Діловий клімат

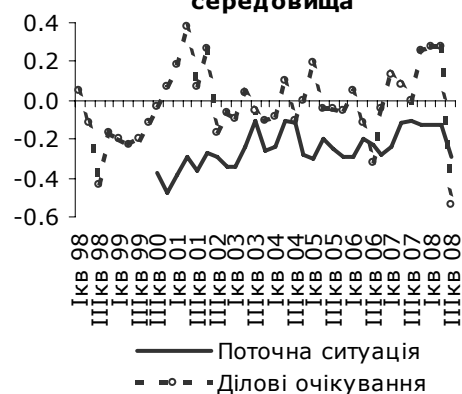
Індекс якості ділового середовища, що відображає оцінки респондентів поточної загальної економічної ситуації, порівняно до II-го кварталу, зменшився більш, ніж вдвічі, і становить $-0,29$. Значення індексу залежить від галузі промисловості і змінюється зі зміною регіону розташування. Так, якщо значення індексу для харківських та київських підприємств знаходиться $-0,22$, то майже всі хмельницькі підприємства оцінили економічну ситуацію в країні негативно: індекс становить $-0,92$. Крім того, значення індексу є найменшим для підприємств важкої, легкої та деревообробної промисловості ($-0,4$, $-0,39$ та $-0,5$ відповідно).

Значення індексу ділових очікувань у III-му кварталі 2008р. є найнижчим за останні 10 років і становить $-0,54$. Песимістичний прогноз щодо загальної економічної ситуації протягом наступних 6 місяців дали 58% підприємств і лише 3% опитаних виявились в цьому плані оптимістами, 22% респондентів вказали при цьому на неможливість такого прогнозування. Аналогічно до індексу якості ділового середовища, значення індексу ділових очікувань змінюється відповідно до зміни регіону, в якому розташоване підприємство. Керівники київських та львівських підприємств відзначаються найменшою долею оптимізму (індекс становить відповідно $-0,66$ та $-0,63$), а менеджери підприємств Харкова, хоч і характеризують найвищим значенням індексу (що, однак, все ж є низьким: $-0,39$) більшою мірою вказали на те, що ситуація найближчим часом не зміниться.

Агрегований показник перспектив промисловості

Індекси ділового середовища

Автори:

Катерина Захарченко
Оксана Кузяків

Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
Факс (+38044) 278-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.kiev.ua

Регуляторний клімат

Частка керівників підприємств, для яких несприятливий регуляторний клімат є перешкодою до зростання виробництва, зменшилась до 30,4% у II-му кварталі до 23,1% - у III-му, таким чином, значення *індексу несприятливого регуляторного клімату* повернулось на рівень кінця 2007-го року. Зменшення значення індексу обумовлене відповідними змінами значень його складових. Так, частки респондентів, що визначили високий регуляторний тиск, корупцію та часті зміни в законодавстві в якості перешкод зростанню виробництва, зменшились, порівняно до II-го кварталу, відповідно з 23,8% до 14,9%, з 9,4% до 8,1% та з 2,2% до 1,8%.

Оцінка економічної політики Уряду

Середня оцінка, яку у III-му кварталі дають респонденти діяльності Уряду, за 5-ти бальною шкалою становить 2,2, що дещо менше, ніж протягом останніх двох кварталів (коли оцінка знаходилась на позначці 2,4-2,8). При цьому залишається великою частка респондентів, які вагаються з висловленням своїх думок з цього приводу: 33% опитаних обрали варіант "важко відповісти" або не відповіли на питання, що, однак, на 15% менше, ніж у II-му кварталі 2008р. Отже, загалом, три квартали поспіль відбувається підвищення визначеності респондентів щодо оцінки Уряду.

Традиційно оцінка діяльності Уряду виявилась залежною від регіону, в якому розташоване підприємство. Майже всі респонденти з підприємств Львова, Харкова та Хмельницьку оцінили Уряд негативно (оцінки близькі до 1, 1,2).

Клімат на ринку запозичень

Різниця між готовністю банків надавати кредити та можливістю підприємств їх брати у III-му кварталі знову росте, а всі показники знизились до рівня кінця 2004 – початку 2005-го років. Одночасно різко зменшується обсяг пропозиції кредитів та попит на них. Частки респондентів, що відмітили готовність банків надавати як короткострокові, так і довгострокові кредити таким підприємствам, як їхнє, зменшились відповідно з 82,9% у II-му кварталі до 50,3% та з 75,5% - до 38,7%. При цьому суттєво змінилась ситуація з оцінкою менеджерів можливості підприємства дозволити собі взяти кредит. Готовність брати короткострокові та довгострокові кредити висловили відповідно 25,7% (45% у II-му кварталі) та 16,8% опитаних (36,5% у II-му кварталі).

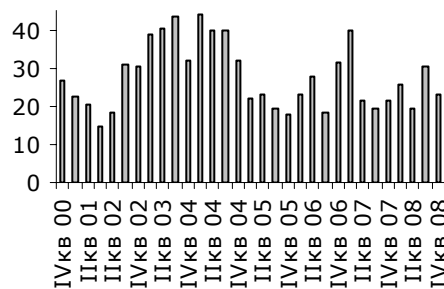
ВИРОБНИЧІ ПОКАЗНИКИ

У III-му кварталі, у загальному розподілі виявилось, що суттєвих змін в обсягах виробництва за останні три місці не відбулось. Це, однак, не відповідає прогнозам, які давалися менеджерами у попередньому кварталі, адже більшість підприємств очікувала збільшення обсягів виробництва. Значення індексу виробництва, порівняно до II-го кварталу, зменшилось з 0,36 до 0,11. Проте, слід враховувати, що оцінка зміни обсягів виробництва, що відбулись порівняно до II-го кварталу, суттєво залежить від галузі промисловості, регіону розташування та від розміру підприємства.

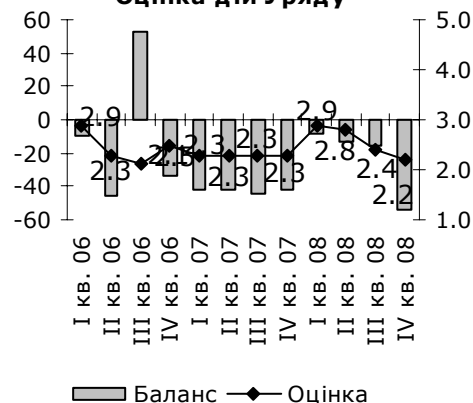
Якщо респонденти з підприємств Києва та області відмітили збільшення обсягів виробництва (індекс становить 0,47), то більшість менеджерів Львова та Хмельницьку вказали на їх зменшення (відповідно -0,32 та -0,54).

Крім того, найвище значення індексу зафіксовано для підприємств з галузі харчової промисловості (0,4), а найменше - для легкопромислових підприємств (-0,24). Як і у минулому кварталі, менеджери великих підприємств (501-1000 робітників) вище оцінюють зміни виробничої активності (0,68), ніж

Несприятливий регуляторний клімат, % підприємств

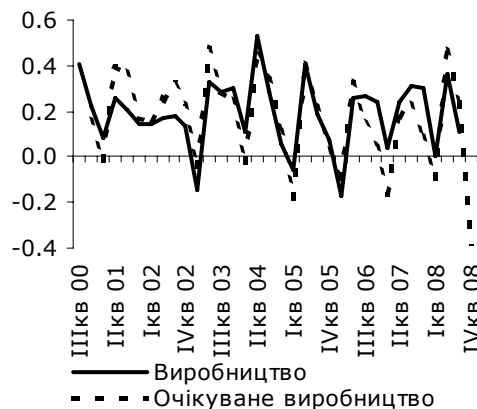
Оцінка дій Уряду

Клімат ринку запозичень

Індекси виробництва

респонденти з малих та середніх підприємств (0 та 0,22 відповідно). І як і у минулому кварталі, *індекс виробництва* для підприємств, розташованих у обласних центрах, майже втричі більше, ніж для тих, що розташовані в областях.

Індекс очікуваного виробництва на наступний квартал становить -0,38, що відповідає значному погіршенню виробничих планів, порівняно до II-го кварталу. Фактично, кожне друге підприємство з вибірки планує зменшити обсяги виробництва у наступному кварталі. І така тенденція до зменшення обсягів виробництва характерна для всіх підприємств, суттєво не залежно від параметрів кожного з них: частка тих, хто зменшує виробничі плани всюди переважає над часткою тих, хто планує підвищити виробничу активність.

Попит, реалізація, нові замовлення

Індекс внутрішнього попиту знаходиться на рівні нуля, тобто в цілому, суттєвих змін попиту протягом останніх трьох місяців не відбулось, однак, значення індексу, порівняно до минулого кварталу, значно зменшилось (0,24 – у II-му кварталі). При цьому керівники підприємств прогнозують зниження попиту у наступному кварталі (на цьому, зокрема, заувижили 46% респондентів).

Значення *індексу очікуваного попиту* становить -0,38.

Відповідним чином зменшуватиметься і реалізація. Якщо за оцінками респондентів у III-му кварталі обсяг реалізованої продукції суттєво не змінився (*індекс реалізації* становить 0,1, при тому, що минулого кварталу *індекс очікуваної реалізації* становив 0,21), то на наступний квартал керівники підприємств прогнозують його зменшення: *індекс очікуваної реалізації* становить -0,38.

Аналогічні оцінки притаманні і динаміці обсягу нових замовлень. Значення *індексу нових замовлень* у III-му кварталі знаходиться на рівні нуля і при цьому підприємств очікують зменшення портфелю замовлень протягом наступного кварталу. 48% опитаних вважають, що кількість нових замовлень у IV-му кварталі залишиться на тому ж рівні і 38% прогнозують її зменшення. *Індекс очікуваних нових замовлень* становить -0,28.

Перешкоди зростанню виробництва¹

Традиційно, за оцінками керівників підприємств, перші три місця у рейтингу перешкод зростанню виробництва, посідали недостатній попит, податковий тиск та висока конкуренція. Результати дослідження, проведеного у жовтні-листопаді 2008 року зафіксувало різку зміну в списку перешкод. Хоча низький попит продовжує очолювати список, вперше на друге місце вийшла нестабільна політична ситуація. При цьому важливість цієї перешкоди зросла майже в 7 (!) разів (з 7,2% до 46,6%). Третє місце в списку посідає надмірне оподаткування (43,9%). Також більше, ніж в двічі зросли проблеми з ліквідністю підприємств, частка респондентів, що вважають це перешкодою зросла з 18,2% до 42,1%. Також підприємства вказують зростання проблем доступності кредитного ресурсу.

На фоні погіршення політичної ситуації, зростання проблем з попитом, погіршення ліквідності підприємств та зменшення доступності кредитного ресурсу, вага інших перешкод зменшується. Заслугує на увагу зменшення важливості

Індекси реалізації та нових замовлень

Перешкоди зростанню виробництва

	I кв 08	II кв 08	III кв 08	III кв до I кв
Низький попит	55,8	59,7	71,9	+12,2
Нестабільна політична ситуація	11,7	7,2	46,6	+39,4
Надмірне оподаткування	46,2	55,2	43,9	-11,3
Проблеми ліквідності	26,4	18,2	42,1	+23,9
Високий конкурентний тиск	32,0	42,5	29,0	-13,5
Недостатньо сировини	37,1	31,5	28,1	-3,4
Несприятливий регуляторний клімат	19,3	30,4	23,1	-7,3
Доступність кредитів	7,1	17,7	22,2	+4,5
Високі ставки кредитів	19,8	37,0	18,1	-18,9
Недостатньо кваліфікованої робочої сили	25,4	34,8	17,6	-17,2
Високий регуляторний тиск	16,8	23,8	14,9	-8,9
Проблеми з енергопостачанням	17,8	9,4	8,1	-1,3
Корупція	1,0	9,4	8,1	-1,3
Застарілі технології	7,6	16,0	5,9	-10,1
Брак виробничих потужностей	3,6	5,0	5,4	+0,4
Зміни в економ, законодавстві	2,5	2,2	1,8	-0,4

¹ З жовтня 2002 року змінено методологію підрахунку рейтингу показника "несприятливий регуляторний клімат". Замість однієї загальної категорії "несприятливе регуляторне середовище" використовуються три фактори, а саме (1) високий регуляторний тиск, (2) часті зміни в законодавстві, та (3) корупція. Таким чином, загальний показник "несприятливий регуляторний клімат", відображає частку респондентів, які вибрали принаймні один з перерахованих вище факторів.

перешкоди «нестача кваліфікованої робочої сили» майже вдвічі. Це є черговим свідченням, що економічна криза набирає обертів в реальному секторі.

Зайнятість

Індекс зайнятості, як і у II-му кварталі, знаходиться на рівні нуля. 70% респондентів визначають рівень такого показника, як "кількість працівників, що задіяні у всіх операціях підприємства", як задовільний і 53% менеджерів не прогнозують його змін протягом наступних трьох місяців.

Значення *індексу очікуваної зайнятості* становить -0,35, що відображає тенденцію до масових скорочень на підприємствах. Крім того, індекс суттєво не змінюється зі зміною значень різних параметрів підприємства (розміру, галузі промисловості, регіону розташування тощо).

Третій квартал поспіль триває поступове зменшення значення *індексу труднощів при пошуку кваліфікованих працівників*. У III-му кварталі індекс становить 0,67 (у II-му – 0,72). Однак, таке значення все ж є високим і свідчить про те, що за оцінками респондентів, знайти працівника саме тієї кваліфікації, яка потрібна підприємству, важко. Зокрема, 67,7% респондентів вказали на те, що пошук кваліфікованих працівників у III-му кварталі став важчим, а полегшення їх пошуку відмітили всього 1% опитаних.

За оцінками респондентів, менші труднощі виникають при пошуку некваліфікованих працівників. У III-му кварталі відбулось зменшення значення відповідного індексу з 0,26 до 0,17. Більшість опитаних менеджерів (72%) вважають, що будь-яких змін щодо пошуку некваліфікованих кадрів протягом останнього кварталу не відбулось.

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ

Ціни

У III-му кварталі ціни сировини і матеріалів, а також ціни готової продукції, за оцінками респондентів, продовжили зростання, хоча й меншим темпом, ніж в передній період. Порівняно до II-го кварталу, *індекс цін сировини* зменшився з 0,91 до 0,62, а *індекс цін реалізації* з 0,65 до 0,45.

У IV-му кварталі менеджери очікують подальшого уповільнення темпів зростання цін - як цін реалізації, так і цін на сировину. Для цін на сировину, значення *індексу очікувань* на IV-й квартал становить 0,34 а *індекс очікуваних цін реалізації* – 0,45.

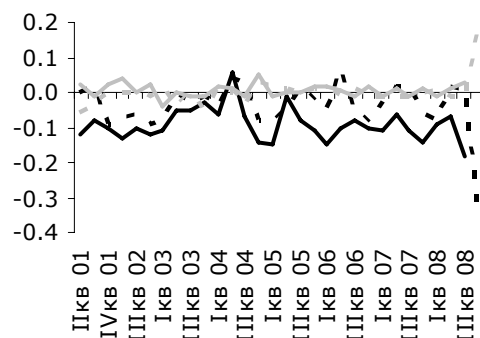
Прибутковість

У III-му кварталі *індекс прибутковості* різко зменшився з 0,11 до -0,11, що відображає наявність у загальному розподілі більшої частки підприємств, що погіршили фінансові результати, ніж тих, хто їх покращив. 24,11% опитаних вказали на покращення фінансових результатів, на 37,7% підприємств вони не змінилися і 38,2% керівників підприємств зазначили, що фінансові результати підприємства погіршилися.

Від'ємне значення *індексу прибутковості* спостерігається для всіх галузей промисловості, окрім харчової та поліграфічної. Найсуттєвіше погіршення ситуації відносно переднього кварталу відбулося на підприємствах деревообробної промисловості (-0,42) та для підприємств галузі будівельних матеріалів (-0,29).

Щодо прогнозів на IV-й квартал, в цілому, менеджери передбачають значного погіршення фінансових результатів діяльності своїх підприємств. Значення *індексу очікуваної прибутковості* становить -0,38.

Індекси зайнятості

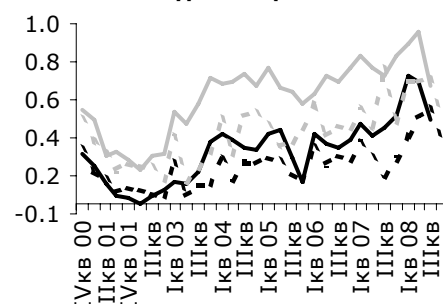
— Реальні працівники

- - - Прогноз кількості реальних працівників

— Працівники у вимушених відпустках

- - - Прогноз кількості працівників у вимушених відпустках

Індекси цін

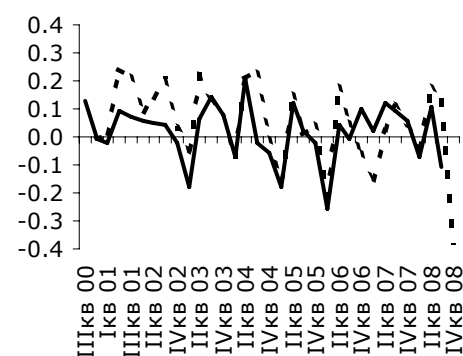
— Ціни реалізації

- - - Очікувані ціни реалізації

— Ціни сировини

- - - Очікувані ціни сировини

Індекси прибутковості

— Прибутковість

- - - Очікувана прибутковість

КОНКУРЕНТНИЙ ТИСК²

За оцінками керівників підприємств, рівень конкурентного тиску з боку вітчизняних виробників протягом останніх трьох місяців був помірним. Значення відповідного *індексу конкурентного тиску* протягом вже третього кварталу знаходиться на рівні нуля.

Значення *індексу конкурентного тиску* з боку товаровиробників країн СНД є меншим, ніж у минулому кварталі, і становить -0,68 (-0,51 – у II-му кварталі), що відповідає послабленню конкуренції з цього боку. Щодо конкуренції з іншими іноземними виробниками, значення відповідного індексу дещо зменшилось, порівняно до II-го кварталу, і становить -0,69 (-0,60 - у минулому кварталі).

Таким чином, головними конкурентами українських підприємств, за оцінками їх керівників, залишаються відчизняні виробники: 31,3% респондентів визначили рівень конкурентного тиску з їхнього боку як сильний.

ДОДАТОК 1: МЕТОДОЛОГІЯ

Всі індекси рахуються за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 - якщо він не змінився і -1 - якщо зменшився. Наприклад, якщо із 100 респондентів 20 вказали на зростання виробництва, 50 респондентів звітували про його скорочення, і 30 зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде – -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, де зросло виробництво, є більшою (меншою), ніж кількість тих, де виробництво скоротилося. Кожний індекс більший за +0,09 або менший за -0,09, є статистично значущим і відрізняється від нуля з ймовірністю помилки 5%.

Агрегований показник перспектив промисловості (*industrial confidence indicator*), розраховується як середнє арифметичне *індексів очікуваних змін виробництва, оцінки обсягу нових замовлень та оцінки запасів продукції* (останній, зі знаком мінус).

Підставою групування підприємств за розміром є кількість працівників. Ми виділяємо такі групи підприємств за розміром: малі (до 50 працівників), середні (51-250 працівників), великі середні (251-500 працівників), великі (501-1000 працівників) та найбільші (більше 1000 працівників). Іноді, коли немає суттєвих між групових відмінностей, три останні групи ми називаємо групою великих підприємств.

За більш детальною інформацією про характеристики вибірки, структуру анкети, методологію обрахунку індексів та за повними даними дослідження звертайтеся до Оксани Кузяків kuziakiv@ier.kiev.ua.

Індекс конкурентного тиску з боку українських виробників

Галузь	Q2'08	Q3'08
Важка пром.	0.30	0.42
Машинобуд.	-0.58	-0.41
Деревообробна	0.00	-0.25
Будматеріали.	0.09	0.06
Легка пром.	0.17	-0.16
Харчова пром.	0.42	0.26
Поліграфія	-0.44	0.20

Кількість працюючих, %

	Q3'08
Менше 50	29,3
51 – 250	41,3
251 – 500	14,1
501 – 1000	8,7
Більше 1000	6,5

Регіони, %

	Q3'08
Львів	27,2
Київ	30,8
Харків	32,6
Одеса	9,4

Галузі промисловості, %

	Q3'08
Важка ⁴ промисловість	9,4
Машинобудування	27,5
Обробка деревини	6,9
Будівельні матеріали	7,2
Легка промисловість	12,0
Харчова промисловість	25,7
Поліграфія	8,3
Інше	2,9

² Методологія обрахунку цього індексу подібна до інших. Шкала: -1 – немає або низький тиск, 0 - помірний тиск, 1 - високий тиск.

³ До важкої промисловості ми відносимо металургію, хімічну та нафтохімічну та паливну промисловість.